

<spelling> in ontwikkeling

vrijdag 13 december 2019
KANTL – Koningstraat 18, 9000 Gent

Thema

Spelling vormt de laatste jaren steeds vaker een thema in de historische taalkunde, waarbij zowel de spontane ontwikkeling van spellinggewoontes als de gestuurde normering ervan interessante perspectieven op taal en maatschappij biedt. Taal en Tongval, de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren, het Pirenne Instituut en DiaLing brengen taalkundigen en historici samen voor een interdisciplinair colloquium waarin historische tendensen en ontwikkelingen in spelling, voornamelijk maar niet uitsluitend in het Nederlands, het thema vormen. Daarbij wordt zowel naar de ontwikkelingen voor als die sinds de opkomst van standaardtaal gekeken, van de middeleeuwen tot en met de negentiende eeuw. De voertalen zijn Nederlands, Engels en Duits.

Tijdens het colloquium wordt ook een nieuw standaardwerk over Middelnederlandse klankleer (en spelling), uitgegeven bij de KANTL, voorgesteld aan het publiek: de *Klankatlas van het veertiende-eeuwse Middelnederlands. Het dialectvocalisme in de spelling van lokale oorkonden* (De Wulf 2019, https://lup.be/collections/ro_comingsoon/products/127475).

De bijeenkomst wordt dankzij de financiële ondersteuning van de volgende partners mogelijk gemaakt:

- Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren
- Henri Pirenne Instituut voor middeleeuwse studies (UGent)
- DiaLing / Diatopic and Diachronic Linguistics (UGent)
- Faculteit Letteren en Wijsbegeerte (UGent)
- Fachbereich Niederlandistik (UZH)

Aanmelding

U wordt verzocht uw deelname te melden, en wel vóór 31 november 2019. Dit kan per e-mail bij secretariaat@kantl.be of per telefoon op (+32) (0)9 265 93 40.

Universität
Zürich

DiaLing

FACULTEIT LETTEREN
EN WJSBEGEERTE

Programma

- 09:15-09:45 *Ontvangst met koffie*
- 09:45-10:00 Gunther De Vogelaer, Chris De Wulf & Ulrike Vogl
Verwelkoming
- 10:00-10:40 Ann Marynissen
De taal van Gheraert Leeu, drukker in Gouda en Antwerpen
- 10:40-11:20 Margit Rem & Nicoline van der Sijs
Hoe oud is het gelijkvormigheidsprincipe?
- 11:20-12:00 Eline Lismont, Iris Van de Voorde, Gijsbert Rutten & Rik Vosters
Spelling: normen, gebruik en standaardisatie (16de tot 19de eeuw)
- 12:00-14:00 *Lunch*
- 14:00-14:40 Jessica Nowak
Sentence-internal capitalisation in Dutch
- 14:40-15:20 Marten van der Meulen
Van boven of van beneden? Norm en gebruik bij de spelling van de k-klank 1575-1811
- 15:20-15:50 *Koffiepauze*
- 15:50-16:30 Hanna Lüschow
Quantifying graphematic variation via large text corpora
- 16:30-17:10 Marco Condorelli
Multidimensionality in spelling standardisation: evidence from sixteenth and seventeenth-century English
- 17:10 Gunther De Vogelaer, Chris De Wulf & Ulrike Vogl
Afsluitende woorden, boekvoorstelling, receptie

Abstracts

Marco Condorelli (University of Central Lancashire)

Multidimensionality in spelling standardisation: evidence from sixteenth and seventeenth-century English

Spelling standardisation in English has often been interpreted as a gradual, linear and monolithic process of regularisation from old and haphazard to modern and regular, “a single-minded march” towards Standard English (Lass 1976: xi). As I have recently argued elsewhere (Condorelli forthcoming), however, spelling rarely morphed consistently and lineally from one historical stage to a final, „standardised” form, but rather it followed a complex framework of internal regularities. My paper argues for a multidimensional history of spelling standardisation, one where core units of the spelling structure follow individual histories of development. As part of my discussion, I will provide evidence from a number of interesting test cases like the distribution of word-medial <y> and <i> and the alternation of word-initial <u> and <v> in sixteenth and seventeenth-century English (cf. Rutkowska 2013: 117–30, 2016: 168, 170). The evidence provided from the diachronic development of individual graphemes apparently describes spelling standardisation as one with little, if any, overall organisation. However, my discussion aims to challenge the understanding of spelling standardisation as a random, haphazard process, and proposes a number of parameters which describe standardisation as a mechanism regulated by predictable, overarching principles.

References

- Condorelli, Marco. forthcoming. Towards a relativity of spelling change. In Marco Condorelli (ed.), in print. *Advances in Historical Orthography, c. 1500–1800*. Cambridge University Press.
- Lass, Roger. 1976. *English Phonology and Phonological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rutkowska, Hanna. 2013. *Orthographic Systems in Thirteen Editions of the Kalender of Shepherdes (1506–1656)* – Polish studies in English language and literature. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Rutkowska, Hanna. 2016. Orthographic regularization in Early Modern English printed books: Grapheme distribution and vowel length indication. In Cinzia Russi (ed.), *Current Trends in Historical Sociolinguistics*. Warsaw; Berlin: De Gruyter, pp. 165–193.

Eline Lismont (Vrije Universiteit Brussel)

Iris Van de Voorde (Vrije Universiteit Brussel, Universiteit Leiden & FWO Vlaanderen)

Gijsbert Rutten (Universiteit Leiden)

Rik Vosters (Vrije Universiteit Brussel)

Spelling: normen, gebruik en standaardisatie (16de tot 19de eeuw)

In deze bijdrage geven we een overzicht van normen en gebruik van enkele relevante spellingvariabelen binnen de standaardisatiegeschiedenis van het Nederlands. We concentreren ons op kenmerken zoals de spelling van lange A in gesloten syllaben en de werkwoordsuitgangen van *d*-stammen, die in de metalinguïstische discussies over spelling vaak een centrale positie innamen. Voortbouwend op eerder werk (Vosters et al. 2010; Vosters & Rutten 2015; Rutten 2011; Rutten et al. 2014, Rutten & Vosters 2016) beschrijven we eerst kort de evolutie van taalnormen en metalinguïstische commentaren betreffende deze kenmerken, om vervolgens over te gaan tot een analyse van het eigenlijke taalgebruik. Hiervoor maken we gebruik van het nieuwe *Corpus Historisch Nederlands*, dat momenteel in samenwerking tussen de Vrije Universiteit Brussel en de Universiteit Leiden wordt ontwikkeld. We bespreken de opkomst en verspreiding van nieuwe spellingvarianten van de zestiende tot de negentiende eeuw, in drie verschillende tekstsoorten (ambtelijk, egodocumenten, publieke pamfletten) en met een bijzondere focus op regionale distributie. Op basis hiervan trachten we te achterhalen of dergelijke taalnormen zich vanuit de centrale regio's verspreidden naar eerder perifere gebieden, en wegen we onze resultaten af tegen het klassieke standaardisatieverhaal van het Nederlands in het Vroeg- en Laatinieuwnederlands.

Aangehaalde werken

Vosters, R., Rutten, G., & Van der Wal, M. (2010). Mythes op de pijnbank. Naar een herwaardering van de taalsituatie in de Nederlanden in de achttiende en negentiende eeuw. *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 120(1), 93–112.

Vosters, R., & Rutten, G. (2015). Three Southern shibboleths. Spelling features as conflicting identity markers in the Low Countries. *Written Language & Literacy*, 18(2), 260–274. [Special issue: *The historical sociolinguistics of spelling*, ed. L. Villa & R. Vosters].

Rutten, G. m.m.v. Vosters, R. (2011). *Een nieuwe Nederduitse spraakkunst. Taalnormen en schrijfprijktijken in de Zuidelijke Nederlanden in de achttiende eeuw*. Brussel: VUB-Press.

Rutten, G., Vosters, R., & Vandenbussche, W. (Eds.). (2014). *Norms and usage in language history, 1600-1900. A historical-sociolinguistic and comparative perspective*. Amsterdam: Benjamins.

Rutten, G., & Vosters, R. (2016). Prescriptivism between the devil and the deep blue sea: Competing language norms in the Southern Low Countries (1815–1830). In I. Tiekens-Boon van Ostade & C. Percy (Eds.), *Prescription and tradition in language. Establishing standards across time and space* (pp. 137–151). Bristol / Buffalo: Multilingual matters.

Hanna Lüschoy (Carl von Ossietzky Universität Oldenburg)

Quantifying graphematic variation via large text corpora

This talk discusses the use of some basic computer science concepts for expanding the possibilities of (manual) diachronic graphematic text corpus analysis. With these it can be shown that graphematic variation decreases constantly in printed German texts from 1600 to 1900. While the variability is continuously lesser on a text-internal level, it decreases faster for the whole available writing system of individual decades. Now we want to know: Which changes took place exactly? Which types of variation went away more quickly, which ones persisted? How do we deal with large amounts of data which cannot be processed manually? Which aspects are of special importance/go missing while working with a large textual base?

The use of a measurement called *entropy* (Shannon 1948) quantifies the variability of the spellings of a given wordform, lemma, text or subcorpus, with few restrictions but also less details in the results. The difference between two spellings can be measured via *Damerau-Levenshtein distance* (Damerau 1964, Levenshtein 1966). To a certain degree, automated data handling can also determine the exact changes that took place. Afterwards, these differences can be counted and ranked.

As data source the *German Text Archive* of the Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities is used (BBAW 2019). It offers for example orthographic normalization – which is extremely useful –, preprocessing of parts of speech and lemmatization. As opposed to many other approaches the establishment of today's normed spellings is not seen as the aim of the developments and therefore the focus of the research. Instead, the differences between individual spellings are of interest. Afterwards one should try to determine intra- and extralinguistic factors which caused the developments.

These methodological findings could then subsequently be used for improving research methods in other graphematic fields of interest.

References

BBAW (2019): Deutsches Textarchiv. Grundlage für ein Referenzkorpus der neuhochdeutschen Sprache. Herausgegeben von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. Berlin. URL: <http://www.deutschestextarchiv.de/>

Damerau, Fred J. (1964): A technique for computer detection and correction of spelling errors. *Communications of the ACM* 7, No. 3. 171–176

Levenshtein, Vladimir I. (1966). Binary codes capable of correcting deletions, insertions, and reversals. In: *Soviet Physics Doklady* 10, No. 8. 707–710

Shannon, Claude E. (1948): A mathematical theory of communication. In: *Bell System Technical Journal* 27, No. 3. 379–423

Ann Marynissen (Universität zu Köln)

De taal van Gheraert Leeu, drukker in Gouda en Antwerpen

Volgens de gangbare opvatting heeft het Standaardnederlands zich aan het einde van de 16de en het begin van de 17de eeuw geleidelijk ontwikkeld uit het Hollandse dialect van de stedelijke elite, aangevuld met zuidelijke elementen uit de taal van de talrijke migranten die na de val van Antwerpen in 1585 hun heil in het Noorden hadden gezocht. Hoewel er al in de 16de eeuw pogingen tot standaardisering in de zuidelijke Nederlanden zijn geweest, zouden deze niet succesvol zijn geweest. Uit lopend onderzoek van de schrijftaal in incunabelen en postincunabelen in een Keuls DFG-project blijkt echter dat al in het begin van de 16de eeuw de Laatmiddelnederlandse dialectkenmerken in gedrukte boeken systematisch werden vervangen door supra-regionale, Vroegnieuw nederlandse varianten.

In deze lezing wordt verslag gedaan van een corpusonderzoek naar de schrijftaal van de vooraanstaande Hollandse drukker Gheraert Leeu. Leeu begon zijn carrière in Gouda, waar hij van 1477 tot 1484 als drukker en uitgever actief was. In 1484 verhuisde hij van Gouda naar Antwerpen, waar hij zijn drukkersactiviteit voortzette tot aan zijn dood in 1492.

Aan de hand van een analyse van de taalvariatie in een selectie uit Gheraert Leeus volkstalig werk, gedrukt in Gouda resp. in Antwerpen, zoeken we een antwoord op deze vragen:

- In welke mate is de taal in de boeken die in de eerste decennia na de introductie van de boekdrukkunst in de Nederlanden van Leeus drukpers rolden, dialectisch gekleurd?
- Welke Laatmiddelnederlandse dialectkenmerken uit welke dialectregio's worden aangetroffen?
- Welke invloed had Leeus verhuis van Gouda naar Antwerpen in 1484 op zijn taal?

Algemeen: in welke mate heeft de uitvinding van de boekdrukkunst, één van de belangrijkste technologische innovaties ooit, het standaardiseringsproces van het Nederlands begunstigd?

Literatuur

Goudriaan, Koen et al. (red.) (1993). *Een drukker zoekt publiek. Gheraert Leeu te Gouda 1477-1484*. Delft: Eburon.

Pleij, Herman (2010). Printing as a long-term Revolution. In: Wijsman Hanno (ed.). *Books in Transition at the Time of Philip the Fair: Manuscripts and Printed Books in the Late Fifteenth and Early Sixteenth Century Low Countries*. Turnhout: Brepols Publishers, 287-307.

Jessica Nowak (Johannes Gutenberg-Universität Mainz)

Sentence-internal capitalisation in Dutch

Though sentence-internal capitalisation of nouns is – unlike in German – no hallmark of Modern Dutch orthography at all, initial studies on Early Modern Dutch writing practice have affirmed Maas' (1996, 2007) claim that Dutch once exhibited at least a moderate tendency to uppercase nouns in sentence-internal position (cf. Nowak 2019 & in press): Since both studies were restricted on a corpus of bible prints (1450-1800), it remains an open question whether the capitalisation practice was restricted to this text type only. Therefore, the present talk aims at analysing the use of majuscules in other texts types to gain a more conclusive picture on the overall phenomenon (e.g., travel reports such as the *Verwaerloosde Formosa* printed 1675 but also Dutch letters from the 17th to 19th centuries accessible via the research programme Brieven als Buit/Letters as loot). In this context, the question will be addressed whether and to what extent the use of sentence-internal uppercase letters in Dutch was mainly influenced by the German capitalisation practice as suggested by Maas (1996, 2007) and Molewijk (1992, 106).

References

Maas, Utz (1996): Einige Grundannahmen zur Analyse der Groß- und Kleinschreibung im Deutschen, insbesondere zu ihrer Grammatikalisierung in der Frühen Neuzeit. In: Gotthard Lerchner et al. (Hgg.): *Chronologische, areale und situative Varietäten des Deutschen in der Sprachhistoriographie*. Frankfurt: Lang, 85–100.

Maas, Utz (2007): Die Grammatikalisierung der satzinternen Großschreibung. Zur schriftkulturellen Dimension der Orthographieentwicklung. In: Angelika Redder (Hrsg.): *Diskurse und Texte*. Tübingen: Stauffenburg, 385–399.

Molewijk, G. C. (1992): *Spellingverandering van zin naar onzin (1200–heden)*. 's-Gravenhage: SDU Uitgeverij Koninginnegracht.

Nowak, Jessica (2019): Zur Diachronie der satzinternen Großschreibung im Kontrast: Englisch - Niederländisch - Deutsch. In: *Jahrbuch für Germanistische Sprachgeschichte, Band 10, Heft 1: Historische Korpuslinguistik*. Hrsg. von Renata Szczepaniak, Stefan Hartmann und Lisa Dücker. Berlin/Boston: de Gruyter, 96–118

Nowak, Jessica (in press): A diachronic comparative study of sentence-internal capitalisation in Dutch and German. In: Gunther De Vogelaer, Dietha Koster & Torsten Leuschner (Hgg.): *German and Dutch in Contrast: Synchronic, diachronic and psycholinguistic perspectives*. Berlin, Boston: de Gruyter.

Universität
Zürich^{UZH}

HENRI PIRENNE
INSTITUTE FOR
MIEVEAL STUDIES

DiaLing

FACULTEIT LETTEREN
EN WJSBEGEERTE

Margit Rem (Radboud Universiteit Nijmegen)

Nicoline van der Sijs (Radboud Universiteit Nijmegen, Meertens Instituut)

Hoe oud is het gelijkvormigheidsprincipe?

Wat betekent het als in de middeleeuwen *paard* met een *d* wordt gespeld? Heeft in niet alle dialecten auslautverscherping plaatsgevonden, of volgen bepaalde scribenten al vroeg het gelijkvormigheidsprincipe?

Marten van der Meulen (Radboud Universiteit Nijmegen)

Van boven of van beneden? Norm en gebruik bij de spelling van de k-klank 1575-1811

De spelling van de k-klank heeft sinds de zestiende eeuw vaak ter discussie gestaan. Onder invloed van het Latijn genoten aanvankelijk de <c>, <q> en <x> de voorkeur, ook in erfwoorden, maar gedurende de eeuwen daaropvolgend boden normatieve werken steeds meer ruimte voor de <k>. Zoals bij zoveel normatieve kwesties is echter de vraag of de verandering in voorschrift het gebruik stuurde (*change from above*), of dat de regels werden aangepast als gevolg van het veranderende gebruik (*change from below*). In dit paper probeer ik vast te stellen wat voor type verandering de spelling van de k-klank heeft ondergaan, en hoe deze verandering heeft plaatsgevonden. Hiervoor pas ik de zogenaamde 'precept vs practice' methode toe (Auer 2006), waarbij ik voorschrift en gebruik vergelijk. Wat betreft normatieve bronnen maak ik gebruik van het overzicht dat Gledhill (1973) bijeenbracht. Voor het taalgebruik bekijk ik zes samples uit de *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit 1574-1811* (Molhuysen 1913-1924). Deze tekstverzameling is zeer geschikt voor mijn huidige casus vanwege zijn ononderbroken aanbod van teksten, vanaf het verschijnen van de eerste Nederlandse spellingwerken tot de 'officiële' codificatie in het begin van de negentiende eeuw.

Uit de vergelijking blijkt dat er bij de ontwikkeling van de spelling van de k-klank voor het grootste deel duidelijk sprake is van een *change-from-above*, waarbij het gebruik achterloopt op de regels. Wel is opmerkelijk dat de regels niet onmiddellijk worden toegepast, maar dat er een vertraging van ongeveer 70 jaar is. Bovendien zijn er duidelijke verschillen in het moment waarop de k-klank in verschillende woordposities verandert.